

2. Enkele opmerkingen over de 'taal van de vogels'

Rudolf Steiner heeft ooit opgemerkt dat het Johannesevangelie geschreven is in de 'taal van de engelen'¹⁹. Men kan ook zeggen, in overeenstemming met het alchemisch taalgebruik, dat het evangelie geschreven is in de 'taal van de vogels' (*'la langue des oiseaux'*²⁰). Het vierde evangelie is een hermetische of geïnspireerde tekst. In zulke geschriften werden esoterische betekenislagen verwerkt die slechts gaandeweg, na veelvuldige lezing²¹ en geduldige overweging, hun geheimen prijsgeven.

Bij een eerste lezing van een hermetische tekst neemt men kennis van de exoterische of uiterlijke inhoud. Zo'n exoterische lezing van de tekst verloopt in essentie lineair, van het eerste woord naar het laatste. Zo'n leesproces wordt spontaan vergeleken met de afwikkeling van een draad (men spreekt bv. over 'de rode draad' in een betoog; men kan 'de draad kwijtraken' enz.).

De exoterische inhoud staat autonoom en volwaardig naast de esoterische inhouden. De exoterische betekenislaag is dus geen ondergeschikte vermomming die de onderliggende esoterische inhouden toedekt doch vormt het semantisch fundament van de tekst.

De exoterische betekenislaag wordt gemakkelijk verkeerd geïnterpreteerd en vergt aandachtige lectuur. Men dient de aard van het taalspel met bijhorende conventies te identificeren. In het vierde evangelie worden bijvoorbeeld, op het niveau van de exoterische betekenislaag, diverse imaginaties beschreven die Christus deelt met de mensen die Hem omringen. Het bijzonder karakter van zo'n imaginatieve passage wordt in het Johannesevangelie altijd aangeduid. Belangrijke voorbeelden zijn: (a) de bruiloft van Kana (Joh.2:1-11) aangekondigd in Joh.1:51 ('Gij zult de hemel open zien'); (b) de 'schauwing van de zaaiers', ingeleid door Christus' woorden: 'Ik zeg u, slaat uw ogen op en schouw de velden...' (Joh.4:35); (c) de broodvermenigvuldiging (Joh.6:5 e.v.) ingeluid in Joh.6:5 ('Toen Jezus de ogen opsloeg...'); (d) de imaginatie van de wijnstok en de ranken (Joh.15:1-17) voorafgegaan door de bijna altijd misbegrepen woorden 'Verhef u, laten we hier vandaan gaan' (dwz 'laten we overgaan van de fysieke waarneming naar de imaginatieve waarneming' of 'laten we een imaginatieve schouwing delen'; Joh.14:31); (e) de epiloog, ingeleid door de woorden: 'De verschijning verliep op deze wijze' (Joh.21:1; het relaas van de 'verschijning' begint dus niet in vers 21:4 doch in vers 21:2; er heeft niet in fysieke zin een nachtelijke vispartij plaatsgevonden). Indien men de beschrijving van deze imaginaties niet als zodanig onderkent ontstaan allerlei misinterpretaties, alsof Christus de goochelkunst of de zwarte magie zou hebben beoefend.

¹⁹ Friedrich Rittelmeyer **"Briefe über das Johannes-Evangelium"** Stuttgart: Urarchhaus 1938, 1999; p.14-15. Meer in het algemeen heeft Rudolf Steiner gewezen op het feit dat teksten in de oudheid veel dieper zijn gestructureerd dan doorgaans wordt gedacht ("Viel mehr von architektonischem Aufbau, von innerer Gliederung haben die alten 'Schriftensteller', wenn man sie so nennen darf, in ihre Werke hineingelegt, als man gewöhnlich glaubt"; Hamburg, 22 mei 1908; GA 103).

²⁰ Zie bv.: https://fr.wikipedia.org/wiki/Langue_des_oiseaux

²¹ Bekend is de spreuk **"Ora Lege Lege Lege Relege labora et invenies"** (*'Bid, lees, lees, lees, herlees, werk en gij zult vinden'*) uit de *Mutus Liber* (plaat 14).

De esoterische lezing van een hermetische of 'geïnspireerde' tekst kan vergeleken worden met de beschouwing van een hologram. Bij herhaalde lectuur van zo'n tekst onthullen zich gaandeweg niet-lineaire structuren. Een belangrijk voorbeeld zijn de zachte chiasmen waaruit vele klassieke teksten zijn opgebouwd en die ook in het Nieuwe testament uitvoerig voorkomen. Het Johannesevangelie bestaat in hoofdzaak uit een reeks van 68 verhaal- of betoogblokken ('pericopen') die een zachte spiegelstructuur vertonen. Ook andere chiastische structuren en andere tekstbruggen worden gaandeweg opgemerkt²². De esoterische inhoud manifesteert zich, bij voortdurende lezing en herlezing, als een subtiel meerdimensioneel organisme opgebouwd rondom het lineair gestructureerde exoterische verslag. Naast de lineaire weg doorheen de tekst ontdekt men andere paden, die lopen langs betekenisvertakkingen en over woordbruggen en verbindingslijnen tussen reflecterende passages. Meditatief lezend langsheen deze alternatieve tekstpaden maakt men kennis met de verborgen esoterische inhouden van de tekst. Deze inhouden zijn dus over het algemeen niet gebonden aan één tekstlocus. Zij weerklinken tussen verschillende, vaak ver uit elkaar gelegen passages, als vogelgezang dat weerkaatst tussen de kruinen in een bos.

De esoterische betekenislagen hebben wel lokale aangrijpingspunten in de tekst. De schrijver van het vierde evangelie maakt bijvoorbeeld vaak gebruik van ambivalente formuleringen om de lezer op het spoor te brengen van een esoterische betekenislaag. Zo bevat het Johannesevangelie een soort tractaat over karma en reïncarnatie waarvan bij een eerste exoterische lezing weinig valt te bespeuren²³. Een deel van dit tractaat zit ingebed in het verhaal

²² Een chiastische tekst heeft een spiegelende structuur, bv. van de vorm A-B-B'-A', waarbij gelijkenissen optreden tussen de spiegelende delen (in casu A en A' resp. B en B'). Een eenvoudig voorbeeld (Joh.8:47):

"Wie uit God is

luistert naar Gods woorden.

Daarom luistert gij niet

omdat gij niet uit God zijt".

In het Johannesevangelie komen talrijke kleinere chiastische structuren voor (Ruckstuhl en Dschulnigg "**Stilkritik und Verfassersfrage im Johannesevangelium**", 1991, p.104-105, identificeerden 29 gevallen). Er zijn ook kleine chiastische bruggen waarvan de twee vleugels ver uit elkaar liggen. Een eenvoudig voorbeeld betreft de zes stenen kruiken vermeld in de pericope over de bruiloft van Kana. Deze kruiken zijn bestemd voor de 'rituele reiniging van de Joden' ('κατὰ τὸν καθαρισμόν τῶν Ἰουδαίων'). In Joh.3:25 is dan sprake van een discussie van de leerlingen van Johannes de Doper met 'een jood over de reinigingsrituelen' ('μετὰ Ἰουδαίου περὶ καθαρισμοῦ'). Zo'n chiastische brug geeft een inhoudelijk verband aan tussen beide passages dat uit de context kan afgeleid worden. Een opvallend voorbeeld is de chiastische 'handtekening' onder het evangelie: de eerste vleugel van dit chiasme sluit hoofdstuk 20 af (20:30-31), en de tweede vleugel beëindigt hoofdstuk 21 en daarmee het hele evangelie (21:24-25) (zie terzake appendix II in: J.Verhulst "**The esoteric content of The Descent from the Cross. Part II**" op: <https://independent.academia.edu/JosVerhulst>).

Over het gebruik van chiastische structuren in het Nieuwe Testament en andere teksten uit de klassieke tijd bestaat een uitvoerige literatuur. Een merkwaardig voorbeeld is het boek van John Paul Heil "**Colossians. Encouragement to Walk in All Wisdom as Holy Ones in Christ**" (Atlanta: Society of Biblical Literature; 2010) over de chiastische structuren in Paulus' brief aan de Kolossenzen. De auteur onderscheidt in deze tekst een laag van tien zogeheten 'microchiasmen', die dan samen een overkoepelende 'macrochiastische' structuur vormen. Eenzelfde gelaagde chiastische bouw vindt men ook in het Johannesevangelie.

²³ Meer hierover: <http://vrijgeestesleven.be/Johannes/b86.pdf>

van de blindgeborene (hoofdstuk 9). De eerste sleutel is verborgen in vers 9:17. Dit vers luidt: "Zij (=de Farizeeën) richtten zich opnieuw tot de blinde en vroegen: **Wat zegt gijzelf van Hem, daar Hij u toch de ogen heeft geopend? Hij antwoordde dat Hij/hij (de) profeet is**". Volgens de spontane exoterische lezing betekent dit dat de blindgeborene over Christus zegt, dat deze laatste een profeet is. Doch de tekst kan ook gelezen worden in de zin dat de blindgeborene *over zichzelf* zegt dat hij (de) profeet is (in vele vertalingen gaat de ambivalentie van het Griekse origineel verloren). Een algemeen, logisch noodwendig en essentieel in de 'taal der vogelen' gehanteerd principe luidt dat in geval van zo'n meerduidigheid of ambivalentie alle mogelijke lezingen ook daadwerkelijk door de auteur zijn gewild en dat elk van de mogelijke lezingen thuishoort in een verschillende betekenislaag; er ontstaat dus een betekenisvertakking²⁴. Om van hieruit de inhoud van de verborgen betekenislaag op het spoor te komen, dient men de tekst te herlezen, de relevante tekststructuren te identificeren en zuivere en rechtlijnige logica te volgen. We merken bv. dat in het Johannesevangelie met het woord 'profeet' Jesaja wordt aangeduid (Joh.1:23) en dat Jesaja wordt geciteerd in verband met de verblinding van de Israëlieten (Joh.12:38-41); Jesaja werd begraven bij de bron Gihon waarvan het water door een ondergrondse tunnel loopt tot de vijver van Siloam, waar de blindgeborene zich de ogen uitwaste en weer zag. Stapsgewijs ontdekken we hoe de evangelist, aan de hand van (ondermeer) het voorbeeld van de wedergeboren Jesaja en diens ontmoeting met Christus, bepaalde wetmatigheden verduidelijkt met betrekking tot karma en reïncarnatie.

De 'taal der vogelen' kan in een tekst enkel weerklinken, indien die tekst *in alle opzichten* betekenisvol is. Een esoterische tekst vermeldt dus nooit triviale details en bevat geen overbodige tekstelementen, net zoals een rationeel gebouwd muziekinstrument geen overbodige snaren telt. Elk opvallend detail of gegeven in een esoterische tekst heeft een welbepaalde betekenis. Het Johannesevangelie vermeldt bijvoorbeeld (in tegenstelling tot de synoptici) dat de broodjes in de schouwing van de broodvermenigvuldiging

²⁴ De meerduidigheid kan op verschillende wijzen tot stand komen. De zinsbouw kan zodanig zijn geconstrueerd dat verschillende lezingen grammaticaal mogelijk zijn. Een bekend voorbeeld is Joh.19:25: "Stonden bij Jezus' kruis zijn moeder en de zuster van zijn moeder, Maria van Klopas en Maria Magdalena". Deze passage kan gelezen worden alsof er twee, drie respectievelijk vier vrouwen onder het kruis stonden. Deze meerduidigheid is door de evangelist welbewust in de tekst ingebouwd en bevat belangrijke esoterische informatie. Dubbelzinnigheid kan ook ontstaan doordat beeldspraak op verschillende manieren kan worden gelezen. Zo kan Joh.2:21 ("Hij echter sprak over de tempel van zijn lichaam"; het vers staat in de pericop over de tempelreiniging) begrepen worden in de zin dat 'de tempel van zijn lichaam' verwijst naar het fysieke lichaam van Christus zelf. Dit is de algemeen gekende exoterische lezing. In esoterische zin verwijst 'de tempel van zijn lichaam' naar de lichamelijke moeder van Christus, dus de nathanische Maria. In deze betekenislaag is de pericop over de tempelreiniging een weergave van een bijzonder, door Christus uitgevoerd reinigingsproces van de lichamelijke van de nathanische Maria aansluitend op haar geboorte (waarvan de datum trouwens in dezelfde pericop is geëncodeerd: zondag, 23 april, 16 v.Chr.). Meerduidigheid kan ook ontstaan doordat een woord op zich verschillende betekenissen kan hebben (zo kan het Griekse woord 'Ἰησοῦς' zowel 'Jezus' als 'Jozua' betekenen). Omdat men bij het begin van onze tijdrekening nog schreef zonder spaties kunnen parallelle lezingen ook ontstaan door verschillende woordindelingen van dezelfde lettergroep. Ook hiervan zijn in het Johannesevangelie belangwekkende voorbeelden te vinden.

meer bepaald *gerstebroodjes* zijn (Joh.6:9,13). Deze vermelding betreft geen incidentele bijzonderheid maar preciseert, dat het Pesachfeest vermeld in Joh.6:4 het feest betreft van *Pesach Sheni*²⁵. Met behulp van dit soort indicaties (vaak met astronomisch-astrologische betekenis) heeft de vierde evangelist in zijn tekst een uitvoerige en zeer preciese christologische chronologie ingebouwd, die doorheen de eeuwen bekend is gebleven binnen de christelijk-esoterische traditie waaruit dan kunstenaars als Rafaël, Caravaggio of Rubens hebben geput. Hierbij geldt het belangrijke principe dat de hermetische of geïnspireerde tekst steeds *aanscherpend* moet worden gelezen. Wanneer bv. Filippus zegt: "...voor tweehonderd denariën brood (is) nog te weinig" (Joh.6:7) dan is bedoeld: '201 denariën' (dwz 201 dagen; de denarius was het traditionele loon voor één dag werk en het muntstuk staat hier beeld voor één dag). Wanneer Christus' opponenten zeggen: "Gij zijt nog geen vijftig jaar" (Joh.8:57) dan wordt bedoeld: 'vijftig jaar min één dag'.

De geïnspireerde tekst is zodanig gecomponeerd dat de diepe lezer de betekenis kan reconstrueren met behulp van de tekst zelf en/of met behulp van andere teksten waarnaar de hermetische tekst expliciet of impliciet verwijst. Met betrekking tot het vierde evangelie is het essentieel om te beseffen, dat deze tekst kennis van de synoptici vooropstelt. Het evangelie verwijst bijvoorbeeld, zonder verdere commentaar, naar 'de twaalf' (6:67-70) of naar de 'zonen van Zebedeüs' (21:2), waarmee aan de lezer duidelijk wordt gemaakt dat kennis van de synoptische tekstraditie voorondersteld wordt. Wanneer in het vermelde vers Joh.21:2 zeven mannen worden vermeld, dan heeft dit zevental een welbepaalde betekenis – het gaat niet om een toevallig samengesteld gezelschap. Wanneer van deze zeven mannen vijf met naam worden genoemd, terwijl twee anderen naamloos blijven, dan heeft dit verschil inzake naamvermelding alweer een welbepaalde betekenis. Ook het feit dat Jacobus en Johannes niet met eigen naam worden genoemd, doch worden aangeduid als "...die van Zebedeüs", speelt een welbepaalde rol²⁶.

De taal blijkt in een esoterische tekst volledig opgespannen en afgestemd, als het snarenstel op een nauwkeurig gestemde harp of klavecimbel. Alleen daardoor kunnen de tekstelementen met elkaar in resonantie treden zodat voor het innerlijke oor van de diepe lezer de esoterische inhoud kan weerklinken. Naarmate men dieper doordringt in de esoterische dimensies van het evangelie klimt het gevoel van ontzag voor de verbale scheppingskracht van de schrijver en voor het geestlicht dat hem blijkbaar heeft omringd.

²⁵ Zie terzake het belangrijke werk van Michael Daise: "**Feasts in John? Jewish festivals and Jesus' 'hour' in the fourth gospel**" Tübingen: Mohr Siebeck (2007).

²⁶ Zie terzake appendix III in: J.Verhulst "**The esoteric content of The Descent from the Cross. Part II**" op: <https://independent.academia.edu/JosVerhulst>.